

NOVÉ PUBLIKACE

Petr Škrdla: Moravia at the onset of the Upper Paleolithic. Dolnověstonické Studie 23. Archeologický ústav AV ČR, Brno 2017, 159 str.

Do živé problematiky původu mladého paleolitu a střídání neandertálců populací anatomicky moderních lidí (AMH) zasahuje předposlední titul z řady Dolnověstonických studií. Kniha obsahuje množství barevných fotografií, leteckých snímků s vnesenými body nálezů, mapových schémat a kreseb profilů a štípaných artefaktů.

S výjimkou lokality Líšeň/Podolí I je obsahem svazku souhrn hlavních údajů ze studií již vydaných, a to vesměs v čelných časopisech. S výjimkou příspěvků o Ondratcích/Želči v nich předkladatel figuruje vždy jako první z řady spoluautorů, nelze však pochybovat, že prakticky jediným autorem textu je vždy on sám. Práce zachycuje výsledky usilovné činnosti v posledních dvaceti letech, vykonávané především z iniciativy autora, ovšem s fyzickým nasazením řady studentů a mladých badatelů, odměňovaných spoluúčasti na publikacích s výrazným impaktem. Touto činností se znásobil počet stratifikovaných lokalit z počátku mladého paleolitu, i když výchozí model, jak jej razil např. K. Valoch, se spíše potvrdil, než výrazněji modifikoval.

Kniha sestává ze šesti kapitol. V první (*Introduction*) je představen geografický a přírodní rámeček, chronologická pozice a metodika. Zde bych se pozastavil nad akceptovaným (byť jen citovaným) tvrzením, že nejstarším věrohodným dokladem přítomnosti anatomicky moderních lidí v Evropě jsou štípané industrie bohunického typu, žel bez nálezů lidských pozůstatků (str. 13). Proč rovnou neztotožnit výskyt AMH např. s ještě starší a moderně zkoumanou lokalitou Mandrin v jižní Francii, jejíž levalloidní mikroindustrie vypadá ještě progresivněji? Přání je tu zjevně otcem myšlenky, o jejíž relevanci se pak již nikde kriticky nediskutuje. Na str. 17 vpravo dole se dočítáme, že nově aplikovaný „*settlement strategy approach*“ ukázal, že paleolitická sídliště nejsou v terénu rozmístěna náhodně, ale dle geomorfologických faktorů: to bylo přece známo již dávno předtím.

Další kapitoly jsou věnovány jednotlivým technokomplexům či industriálním tradicím, a to 2. kapitola szeletieniu, 3. bohunicienu, 4. lokalitě Líšeň/Podolí I a 5. aurignacienu. Kapitola vždy začíná obecnou charakteristikou, někdy s vývojem poznání, následující charakteristika hlavních, tj. stratifikovaných lokalit, letmá zmínka o povrchových (ovšem zdaleka nejpočetnějších) lokalitách a závěrečné poznámky k různým aspektům dané „kultury“.

V těchto hlavních kapitolách zarazí velmi rozdílný geografický rozsah srovnávací báze: pro „bohunicien“ je to i Ukrajina, Balkán, Blízký východ a Čína (nic směrem západním), pro szeletien jen jižní polovina Moravy, stejně jako pro aurignacien. V úvahu jsou brány vlastně jen stratifikované lokality, kterých např. v případě posledně jmenované kultury není ani dvacatina. Výsledný obraz tedy bude něco postrádat zejména z hlediska strategie osídlení a variability zastoupených surovin, hlavně těch vzácnějších a vzdálenějších, ovšem tím důležitějších. Ovšem ani techno/typologickou náplň povrchových stanic nelze zcela opomenout, zejména v případech (v aurignacienu ostatně převažujících), kdy jejich vyhraněnost nemůže být vysvětlena kontaminacemi – ty by obrazu industrií totiž naopak rozostřily. K tomu je třeba vzít v úvahu případné soustředění všech prvků na malé ploše. Povrchová naleziště jsou zkrátka příliš početná na to, abychom si mohli dovolit zanedbat precizaci kritérií umožňujících jejich evaluaci. Na druhé straně je třeba vysoce ocenit, že právě techniku sběrů dovedl Škrdlův tým na vyšší úroveň tím, že všechny nálezy jsou zaznamenávány do systému GIS. Dějištěm všech prezentovaných výzkumů z iniciální fáze mladého paleolitu je brněnská kotlina s okolím (údolí Bobravy), pouze některé lokality navazujícího aurignacienu se nacházejí u řeky Moravy na východní Moravě. V textu o menších lokalitách na Dražanské vrchovině (str. 74–75) postrádám citace dvou článků K. Valocha (1967 a 1983), které prezentují drtivou většinu nálezového fundusu a uvádějí i jejich pozici v terénu, byť v některých případech nepřesně. Tím spíše je však zapotřebí uvést vedle správného katastrálního názvu (Drystice místo Ondratice) i původní označení z Valochových publikací.

Z hlediska diskuse je nejdůležitější závěrečná 6. kapitola (*Concluding remarks*). Autor tu opakuje své dřívější závěry a stanoviska, některá ovšem v jednoznačnější formulaci, což práci příliš neprospívá. Jakoby si z nepřesných citací stavěl virtuální cíle, které nyní svými poznatky rozmetá. Nikdy jsem netvrdil, že levalloiská technika ve starší fázi mladého paleolitu (EUP) na Moravě se objevuje jen na rohovci ze Stránské skály (RSS, str. 91), v obou citovaných statích tvrdím pravý opak (srov. *Oliva 1986*, 43 a 47; *2016*, 44), ovšem s tím, že na RSS je nejčastější, šíří se spolu s touto surovinou, ale objevuje se běžně i na jiných silicitech. Konstantní dominanci RSS v industriích bohunicenského typu, jeho ubývání směrem od zdroje (samozřejmě s výkyvy jako Ořečov IV, ale jde o trend) a jeho vazbu na levalloidní metodu (*Oliva 1979*, 5) autor se svým týmem mnohokrát doložil na stratifikovaných souborech, ale protože své práce nevybavuje tabulárními přehledy štípané industrie, z nichž by to bylo hned zřejmé, může svá tvrzení různě modifikovat. K nejdůležitějším poznatkům jistě patří, že přiložením úštěpu na listovitý hrot z rohovce typu Krumlovský les prokázali P. Škrdla s G. Tostevinem jejich místní výrobu, a tím vyvrátili jejich získávání výměnou či sběrem, kteréžto možnosti přejímání vzorů jsem uváděl v některých ze svých prvních prací (např. *Oliva 1981*, 11). Petr však jistě chápe, že těmito výrazy jsem jen neobezřetně konkretizoval myšlenku jejich cizorodého původu. Je paradoxem, že zatímco sám jsem na podkladě (mj.) tohoto nálezu svou koncepci bohunicenu přehodnotil a nadále jej považuji za součást szeletienského (*s. lato*) cizorodému, P. Škrdla na samostatnosti a cizorodém původu bohunicenu trvá a listovité hroty má za cizorodý prvek, byť získaný jinak než výměnou. Jinak by netvrdil, že jejich zvýšený výskyt v eponymní lokalitě může být způsoben kontaminací se szeletienem (str. 92). Jak jinak by také vysvětlil jejich přítomnost než jako kulturní výpůjčku z našeho szeletienského prostředí, když předpokládá, že bohunicien přišel spolu s AMH z Předního východu, kde se listovité hroty nevyskytují. Tyto industrie by naopak cestou pozbyly hroty typu Emireh, příznačné pro část industrií tzv. emirienu v Izraeli.

Odhlédnou-li od zbytečně zkraslených citací, lišíme se vlastně jen v otázce samostatnosti a původu tzv. bohunicenu a jeho souvislosti s invazí prvních AMH. K této otázce jsem se nedávno vyjádřil obšírněji (*Oliva 2016*, 44–47), takže mohu být stručný. Jen předesílám, že „szeletienský paradox“ v názvu kapitoly není inovací názvu této industriální tradice kvůli přítomnosti bifaciálních a levalloidních prvků (str. 94), ale pokazem na to, že dle dostupných industrií a dat musela být tato „kultura“ (být i s vyloučením levalloidní složky) dílem dvou druhů lidí, nendertalců a AMH, což značně kompromituje pojem predaurignackých „kultur“ v obecném měřítku. Uvažovat o tzv. bohunicenu jako o předvoji sapientů z Předního východu je velmi vděčné, protože to zaručuje ohlasy v živé celosvětové diskusi. Ovšem právě zmíněný příklad szeletienem *s. stricto* nás může varovat před ztožňováním typu industrie s druhem člověka, a další příklady právě z Předního východu dokládají to samé. S úzce vymezeným levallois-moustérienem typu C se tam vyskytují jak neandertálci (Tabun), tak dvě skupiny hrobů lidí moderního typu (Schül a Kafzeh). Industrie z Boker Tachtit, tzv. bohunicenu bližší, jak ukázaly Škrdlovy přesvědčivé remontáže jader a analýzy obou technologií, antropologické nálezy neprovázejí. S nejstaršími industriemi s vysokými škrabadly aurignacienského typu se v Evropě nesetkáváme na jihovýchodě, ale na jihozápadě (Castillo, Arbreda), kde techno-typologicky jasně navazují na střední paleolit, aniž bychom znali jejich nositele. Nejstaršího evropského zástupce AMH nyní známe z jeskyně Apidima v Řecku, ale ten se vysokým stářím 210 tisíc let zcela vymyká naší diskusi. Rýsuje se nejspíš obraz, že sapienti pronikali do Evropy v mnoha vlnách s nejrůznějšími industriemi, které se tu k nepoznání rozpouštěly v domácím prostředí, přičemž jiné industrie s progresivními prvky (levalloidní čepele, čepelky, vysoká škrabadla, hroty s otupeným bokem) mohly konvergentně vznikat i u neandertalců. Jistou svébytnost si asi uchovala až pozdější vlna s aurignaciem, doloženým ve středním Podunají okolo 42 tisíc kal. let před dneškem (Wilendorf II/3). Industrie tzv. bohunicenu nebo jemu blízké se v českých zemích a na Slovensku vždy rozvíjejí na nějakém lokálním typu horniny, a surovin z jihovýchodního směru, odkud měly přijít, obsahují naopak mnohem méně než soubory szeletienem *s. stricto*, které zjevně navazují na místní bifaciální tradice. Z hlediska surovin jsou tedy právě tehdejší levalloidní soubory těmi nejlokálnějšími, což invaznímu modelu příliš nenahrává. Se szeletienem spojuje tzv. bohunicien podobná metrika polotovárů, odlišná od aurignacienu (*Nigst 2012*, 312). Žádný listovitý hrot tzv. bohunicenu

nevybočuje z tvarové, surovinové a technologické škály szeletien (*Nerudová et al. 2011*), ač od listů Jerzmanowicienu a altmühlienu se ve svém celku liší.

Velmi významným přínosem výzkumů Škrdlova kolektivu je objev přinesených schránek třetihorních plžů s otvory a stopami okru, tedy tělesných ozdob, typických spíše pro sapienty než pro neandertálce. Nemohu dost dobře pochopit, proč lokalitu Líšeň/Podolí I, datovanou nejspíše do doby před 36 tisíci lety, tedy do období tzv. bohunicien, autor od této industriální tradice odděluje, ač by její bohunicienická atribuce přinesla jeho názoru o pronikání AMH cenné body. Jak jsme viděli na příkladu szeletienského paradoxu, nelze předaurignacké kultury vymezovat tak reduktivně. Jestliže P. Škrdla přemýšlí, které tzv. kultury tu kterou lokalitu připsat, a když nesplňuje nějaké kritérium, tak ji zase přesunout jinde, aby model fungoval (rozlišovací kritéria však nejsou definována), postupuje poněkud scholasticky. Tyto „kultury“ nejsou nějaké přírodní entity, existující nezávisle na nás, ale naše konstrukty, vytvořené proto, abychom se rychleji domluvili. Pokud se ale lpěním na zástupných symbolech domlouváme naopak obtížněji (viz chronickou nejednotnost v klasifikaci souborů mezi szeletienem a bohunicienem), je lépe je zrušit a uvažovat v širších pojmech.

Kromě absence tabelárních přehledů industrií bych práci vytknul i to, že stručné charakteristiky kolekcí z povrchu nevycházejí z hlavních kolekcí, uložených vesměs v MZM, ale z nových sběrů omezeného rozsahu, nebo dokonce z *ad hoc* připojených Freisingových meziválečných fotografií. Bylo by třeba zmírnit některá poněkud ukvapená tvrzení, jako že údaje o aurignacienských jádrech máme pouze z autorem zkoumaných Napajedel III a Brna-Líšeň VIII (str. 125). V následujícím odstavci se přitom uvádí, že soubor ze Stránské skály byl J. Svobodou detailně publikován, samozřejmě včetně jader. Dostí podrobné dělení jader s mnoha obrázky je i ve všech příspěvcích o aurignacienu od K. Valocha a autora recenze. Práce také obsahuje relativně mnoho překlepů.

Zmíněné nedostatky budí dojem, že kniha je poněkud chvatným a účelovým souhrnem předchozích kvalitních výstupů, který ovšem poslouží jako rychlý a pohodlně citovatelný zdroj základních informací, a to vzhledem k anglickému překladu i v cizině. Nové výsledky, jakkoli početné a získané kvalitními výzkumy, nastolují spoustu otázek, na něž dnes nelze odpovědět. To ovšem jejich zásadní důležitost nijak nesnižuje, protože jinudy než výzkumem stratifikovaných lokalit cesta nevede.

Martin Oliva

Literatura

- Nerudová, Z. – Neruda, P. – Sadovský, P. 2011:* Srovnávací analýza paleolitických bifaciálních artefaktů. Památky archeologické 102, 21–58.
- Nígst, Ph. R. 2012:* The Early Upper Palaeolithic of the Middle Danube Region. Studies in Human Evolution. Leiden: Leiden University Press.
- Oliva, M. 1979:* Die Herkunft des Szeletien im Lichte neuer Funde von Jezeřany. Acta Musei Moraviae – sci. soc. 64, 45–78.
- Oliva, M. 1981:* Die Bohunicien-Station bei Podolí (Bez.: Brno – Land) und ihre Stellung im beginnenden Jungpaläolithikum. Acta Musei Moraviae – sci. soc. 66, 7–45.
- Oliva, M. 1986:* Starší doba kamenná (Paleolit). In P. Koštuřík ed., Pravěk Třebíčska, Brno – Třebíč: Muzejní a vlastivědná společnost – Západomoravské muzeum, 31–56.
- Oliva, M. 2016:* Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí. Brno: Moravské zemské muzeum.

Václav Matoušek – Pavel Hrnčířík – Zdeněk Šámal: Rozvadov 1621. Výzkum bojiště třicetileté války. Research of a Battlefield of the Thirty Years' War. Bohumír Němec – Veduta, České Budějovice 2018. ISBN 978-80-88030-33-1. 205 str.

Trojice autorů se ve své knize zabývá archeologickým výzkumem bojiště třicetileté války u Rozvadova na česko-německé hranici (okres Tachov, Plzeňský kraj). Oblast u Rozvadova byla na samém počátku třicetileté války, během čtyř měsíců roku 1621, svědkem několika bitevních střetů. Široce pojatý mezioborový výzkum se zaměřil na rekonstrukci původní krajiny a veškerých aktivit, které se v ní v souvislosti s válečnou činností odehrály.

V úvodu knihy Václav Matoušek seznamuje čtenáře s historií poznávání bojišť třicetileté války v České republice, jejichž výčet obsahuje už více než desítku archeologických výzkumů různého charakteru. Podobně zaměřené mezioborové výzkumy se objevují od 80. let 20. století, kdy se napříč Evropou šířil trend archeologie bitevních polí. Hlavním iniciátorem většiny výzkumů v ČR byl a stále je V. Matoušek. Ten v letech 1988–1990, 1999–2003, 2014–2017 zkoumal rozsáhlé bojiště třicetileté války z roku 1647 u Třebele na Tachovsku, a dal tak vzniknout myšlence interdisciplinárního výzkumu podobných témat. Samotný výzkum bojiště u Rozvadova odstartoval v odstupu patnácti let od prvních výzkumných sezón bojiště u Třebele s ustálenější soustavou výzkumných metod.

Historickým pramenům, potřebným k orientaci v tématu bojiště u Rozvadova, se věnoval Pavel Hrnčířík, jenž je rozdělil na sedm fází, resp. podkapitol, které postupně popisují konkrétní aktivity na bojišti. Historické události autor doplnil množstvím tematických výřezů z obrazů a rytin. Nejvýznamnějším počinem je ale představení pěti mapových 3D vizualizací, které na základě historických textů zachycují opevněné pozice, tábory a vojenské útvary obou armád v rekonstruované krajině bojiště. Náhorně je tak předvedena jedna z důležitých metod předběžné analýzy prostoru bitevního pole, před samotným přistoupením k terénní činnosti. Zpracování dalších pramenů může naopak napomoci k nahlédnutí do konkrétnějších situací, a podrobit je tak kritice. Některé např. hovoří o spotřebovaném množství pěchotního střeliva u jedné z válčících stran. Tomu ale neodpovídají zaznamenané poměrně nízké ztráty v řadách nepřátel. Tvrzení o počtu výstřelů mušketyra v jedné minutě (údajně 12 výstřelů, tedy výstřel každých 5 vteřin) se zdá být spíše smyšlené s porovnáním se zbraněmi např. poloviny 19. století, kdy byl střelec s téměř moderní zbraní schopen vystřelit v jedné minutě nanejvýš 5 výstřelů.

Autoři se dále pokusili analyzovat kartografické prameny vztahující se primárně k podobě historického bojiště. Po představení jeho současného stavu V. Matoušek vzápětí uvádí nejstarší vyobrazení, kterým je leták z leptu (hlubotisk) vydaný dílnou R. Sadelera zřejmě ve válečném roce 1621. Po porovnání rytiny s výsledky archeologického výzkumu působí vyobrazení spíše schematicky, a to především v případě několika polních opevnění. Zobrazení zalesněných ploch a mokřadů je nicméně zřejmě relevantní, jelikož ze stejného důvodu v těchto místech nedošlo k regulérní polní bitvě. V. Matoušek a P. Hrnčířík analyzovali ještě další desítku kartografických pramenů obsahujících bezmála dvě desítky podobných vyobrazení. Výsledkem však povětšinou bylo konstatování, že autoři map měli obecné povědomí o existenci polních opevnění v daném prostoru, ale velice zřídka zanesli přesnější informace. Zobrazení lokality od počátku druhé poloviny 18. století často přítomnost polních opevnění již postrádají. Z metodického hlediska je prezentace rozborů kartografických a dalších obrazových pramenů přínosná, protože ukazuje jejich vysoký informační potenciál. Výsledky zdárně přispěly k rekonstrukci původní podoby zkoumaného bitevního pole, kterou bylo nutné znát ještě dřív, než bylo přistoupeno k pracím v terénu.

Nedestruktivní prospekci autoři zdokumentovali celkem 13 relikvů polních opevnění na české straně bojiště. Dalších pět opevnění bylo zkoumáno a publikováno na straně německé. Dle výsledků dokumentace všech opevněných bodů, resp. „pevností“, bylo možné interpretovat jejich vojenské využití (rozdělení pevností do 7 kategorií dle jejich tvarů apod.), ale i konfrontovat výsledná data z terénu získaná geodetickým zaměřením nebo laserovým snímkováním povrchu země 5. generace, které poskytuje Český úřad zeměměřický a katastrální (popř. na německé části bojiště německý *Bayerische Vermessungsverwaltung*). Výsledné modelace (púdorysů relikvů, 3D vizualizace, vizualizace sklonitosti terénu, zobrazení umístěných opevnění v terénu, rekonstrukce umístění děl v reliktech apod.) zpracovala rozšířená skupina badatelů, jmenovitě P. Hrnčířík, M. Hrnčíříková, A. Kössl a M. Preusz. Členitý terén nepochybně značně zvyšoval náročnost samotné výstavby polních opevnění, zarážející je však i množství úsilí, které muselo být vynaloženo během jejich osazování těžkými děly a vedení dalšího boje. Bezsporu se na bojišti u Rozvadova utkali nejen bojovníci, ale i kvalitní vojenští inženýři té doby.

Pro destruktivní, tj. archeologický terénní výzkum vybral V. Matoušek pevnosti č. 8 a 10. Publikace přináší základní popisy objektů a zkoumaných situací a zpřístupňuje terénní dokumentaci.

Doloženy jsou například stopy vypalování nízkých partií lesa před samotným navršením tělesa opevnění. Další data k tomuto tématu přinesla také antrakologická analýza, jejíž výsledky jsou uvedeny na závěr a informují o skladbě tehdejšího lesa. Zajímavé je porovnání obou zkoumaných pevností, které naznačuje rozdílný způsob využití. Jeden byl udržován v činnosti a pořádku delší dobu, druhý byl naopak zřejmě zřízen pro jednorázové užití.

Další z užitých metod v rozsáhlém výzkumu byla detektorová prospekce, kterou popisuje Z. Šámal. Šest let trvajícím průzkum především v poloze s názvem *Krvavé pole* o ploše 66 ha přinesl nálezy více než 700 kovových předmětů. Autor diskutuje faktory ovlivňující výsledky prospekce (složení zkoumané půdy, typ detektoru, zkušenost hledače apod.) a uvádí i hypotézy o rozsahu nelegálně provozované „detektoringu“, který výsledky prospekce ovlivňuje. Některá místa výrazných terénních relikvů byla totiž téměř náleží prostá, naopak jiné rozsáhlé prostory obsahovaly početné kolekce velice pestrého nálezového materiálu. U těchto souborů se pochopitelně nemusí jednat pouze o nálezy související s bitevními střety 17. století.

V předposlední a nejrozsáhlejší kapitole analyzoval P. Hrnčířk kovové předměty pocházející jak z detektorového průzkumu, tak z terénní sondáže, a shrnul jejich typologii. V souboru dominují střely do ručních palných zbraní (97 %). Zbývá 3 % náleží jsou zastoupena především železným nářadím, které souvisí s výstavbou opevnění. Prospekce proběhla na sedmi plochách, jež byly vybrány tak, aby bylo na základě prostorové distribuce a funkční analýzy náleží možné ověřit různé hypotézy naznačené písemnými prameny. Do rozboru je zapojeno srovnání s nálezovým materiálem z jiných bojišť třicetileté války (Edgehill, Lutzen, Rakovník, Wittstock), které přispělo k určení původu užitých střelných zbraní u pěchoty i jezdeckta. Výsledky doprovázené mapovými i grafickými podklady (tzv. histogramy znázorňující poměr průměru střely a nalezené množství) vcelku korespondují se známými písemnými prameny a potvrzují např. úpravy střel u ligistického vojska, jemuž byly chybně dodány střely do zbraní větších ráží. Podařilo se také vyvrátit představu o přítomnosti tzv. nálitků (pozůstatek líčho otvoru na střele) pouze u zbraní určených pro jezdce, jelikož střely s nálitky byly nalezeny často v místech pro jezdce zcela nepřístupných. Další analýza se věnovala dostřelu tehdejších děl, jejich podobě a účinnosti. Výsledky potvrdily tvrzení písemných pramenů o důležitosti dělostřeleckého souboje v celém konfliktu na bojišti u Rozvadova a poddhalily i odkud byla dělostřelecká střelba vedena. Vedle použité munice byly nalezeny i nepoužité kusy dělostřeleckého materiálu. Nechybí ani specifická analýza konkrétního předmětu (nevybuchlý výbušný granát o průměru 20 cm) vytvořená skupinou odborníků (A. Ringholz, J. Török, M. Preusz, J. Novák a K. Murtinger). P. Hrnčířk popisuje i veškeré další předměty, mezi nimiž dominuje soubor pracovního nářadí (lopaty, sekery, železné špičáky a motyka), který byl kompletně (kromě jediné výjimky) nalezen uvnitř polních opevnění nebo v jejich bezprostřední blízkosti. Potvrzují se tak opět informace hovořící na ligistické straně o využití zkušených zákopníků, kteří pocházeli z oblastí s hornickou tradicí. Mimo tyto předměty bylo nalezeno i několik pozůstatků vojenské výstroje (součást ochrany přilby, částí zbroje, dříve i dvojice přileb typu morion) a výzbroje (zlomek čepele delší sečné či bodné zbraně, lučfk muškety). Unikátním nálezem je pak bronzový přívěšek v podobě beráňského rouna z prostorů pevnosti č. 8, nebo hrací kostka vyrobená z projektilu a nalezená v prostorech pevnosti č. 1.

V poslední kapitole V. Matoušek porovnává výsledky výzkumů bojišť u Třebele a u Rakovníka, vedle nichž si bojiště u Rozvadova nyní vysloužilo své čestné místo. Každá z uvedených lokalit je specifická svým charakterem i dostupnými prameny, proto je velice důležité ke každé přistupovat s rozdílnými metodami výzkumu.

Auori knihy na první pohled vyčerpali soubor výzkumných metod podobných situací a názorně demonstují svou odbornou orientaci v oboru archeologie bitevního pole třicetileté války. Pomocí nedestruktivních prospekci, analýz kartografických a historických zdrojů získali maximum informací, které je nutné znát před navazujícím terénním výzkumem. Předkládají je srozumitelně a zároveň na vysoké odborné úrovni, což je patrné i ze seznamu použitých pramenů a literatury. Naopak rejstřík se omezil pouze na osoby a zeměpisné názvy, což bohužel limituje vyhledávání čistě militárních témat či archeologických metod. Anglická část obsahující základní informace z jednotlivých kapitol

zajišťuje více než regionální dostupnost knihy. Nicméně v textu je odkazováno na přílohy, ty mají ale pouze české popisky. Ani velké 3D vizualizační mapy rekonstrukce bojiště na str. 35 až 39 neobsahují anglické popisky, a to navzdory tomu, že každá vyobrazuje konkrétní aktivity na bojišti, na něž odkazuje text. Grafická podoba knihy včetně příloh je na vysoké úrovni.

Recenzované dílo je v problematice výzkumu novověkého válečnictví důležitým krokem vpřed. Cenným zdrojem informací je i pro badatele příbuzných témat. Úspěšně totiž představuje důležité metody zpracování dat potřebných k mezioborovým výzkumům specificky zaměřeného oboru archeologie bitevního pole a zároveň nabízí příklad kvalitní prezentace jejich výsledků.

Matouš Holas